

LES PUNTES AL COIXÍ. UN MÓN FEMENÍ

MONTSE VIADER I CROUS

Historiadora de l'Art

A la costa de Llevant i en concret a Arenys de Munt, les puntes al coixí, van tenir un paper important en la incorporació de la dona al món laboral. Tot i ser una activitat desenvolupada dins les llars familiars i majoritàriament feta per dones, la importància i transcendència dels treballs fets amb pulcritud i creativitat van fer que es passés del marc purament laboral a l'artístic i cultural. Així, doncs, les puntes al coixí formen part de la tradició i de la cultura del poble d'Arenys de Munt i li donen una identitat pròpia.

Des de l'edat mitjana, a Barcelona hi havia negocis propis regentats per dones, solteres, casades i vídues, que contribuïen amb ells, moltes vegades a la precària economia domèstica. Amb l'aparició dels gremis, segle XIV, es pot veure que els millors oficis eren reservats per als homes. Algunes d'aquestes activitats productives no foren regulades pels gremis i això va permetre que algunes dones regentessin negocis propis. Les dones, majoritàriament, es concentraven en els negocis de venda, de queviures, o bé, els relacionats amb els teixits, sempre i quan fossin de confecció de robes o complements dels vestits.

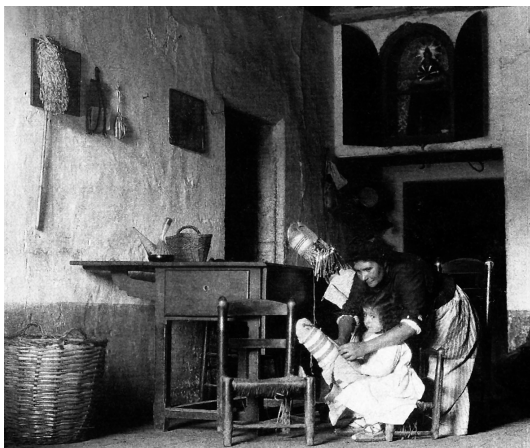
A l'entorn de la ciutat de Barcelona, des del Maresme fins al Baix Llobregat passant pel Penedès, varen sorgir varis centres de producció puntaire. Ja en el segle XVI trobem puntes fetes al coixí i també a l'agulla però, és a partir del segle XVII que el seu ús es feu més generalitzat gràcies al consum que les classes dominants en feien. Les aplicacions de puntes es troben en la indumentària tant femenina com masculina i arribà a fer-se un ús tant excessiu en l'ornamentació amb, colls, punys, llaços i corbates que les autoritats van autoritzar una sèrie de pragmàtiques condemnatòries durant els anys 1600, 1611 o 1623 entre moltes altres.

Des del segle XVII trobem documentació que explica que hi havia moltes dones dedicades a l'elaboració de puntes. El viatger i reporter Francisco de Zamora en el seu llibre *Diario de viajes hechos en Catalunya*, fet entre 1785 i 1790 per encàrrec del rei Carles III esmentava que havia vist fer puntes al coixí al seu pas per Catalunya i en concret parlava d'Arenys de Munt. Les puntaires eren de totes les edats i majoritàriament del sector social baix. Els seus treballs eren de diversos tipus de puntes i blondes des de les més fines, com el ret fi, passant pels guipurs, fins a les geomètriques. Alexandre de Laborde, guia de Napoleó durant la Guerra del Francès, en el seu llibre *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*, escrit entre 1807 i 1818, ens certifica també que dones i nenes de la zona del Maresme treballaven puntes i blondes.

A partir del segle XVIII a la costa del Maresme es va consolidà l'expansió comercial de les puntes, fet que va originar que es donessin noms als punts i a les puntes. Aquests eren escollits per les pròpies puntaires per identificar-les. En són uns exemples noms tant curiosos com: el gra d'ordi, la serpeteta, el campanar de sant Iscle, el cargol, la ploma, la palma, l'oliva,

la barca, la petxina, la flor d'ametller, el sepulcre, el cul de gallina, els mirallets..., en molts casos trobem que el mateix punt té noms diferents segons el poble.

Les puntes fetes per les puntaires d'Arenys de Munt eren de gran qualitat i excel·lien per la finor del seu treball, sobretot en destacava una blonda anomenada ret fi català o punta d'Arenys (aquest nom és pel lloc de procedència) la diferencia era el tul adornat amb punt d'esperit. Aquesta punta, molt fina, tant es podia aplicar en una peça d'indumentària com per fer una peça gran per exemple una alba. Amb aquesta tècnica es van realitzar peces de tanta qualitat com les tovalles, l'alba i el roquet de la capella de sant Jordi del Palau de la Generalitat.



Ensenyant a fer puntes

na que es desenvolupés en el domicili, així les puntaires quedaren al marge de la protecció laboral. Les dones i les nenes feien activitats complementàries per a l'economia familiar (teixir, brodar o fer puntes). Eren feines, mal pagades i en condicions moltes vegades precàries per a les quals se'ls demanava una bona qualitat i els beneficis se'ls enduien els intermediaris, els randers o merceres.

El negoci de les puntes al coixí es sustentava en l'existència d'una xarxa de puntaires en diferents pobles i sota el control d'intermediaris, les merceres o els randers. Aquest eren els que compraven les puntes a les puntaires, els que dissenyaven els dibuixos i picaven els patrons, els encarregats de subministrar les matèries primes com els fils, de cotó o seda i els patrons i finalment els que venien les puntes. Segons la complexitat de la punta i l'encàrrec, a cada puntaire se li donava una part de la peça, així, també s'estalviaven que aquesta fos copiada.

Les puntaires amb les seves mans hàbils feien les puntes trenant el fil per obtenir un teixit lleuger i de gran transparència, que després portaven als randers o merceres que eren els qui realment comercialitzaven les puntes i els qui feien el negoci. Les puntes es portaven

Fer puntes al coixí era un ofici après a les llars familiars, les mares i les àvies eren les encarregades d'ensenyar aquest noble art a les filles i a les nêtes. Per tant no era un ofici gaire ben remunerat i tampoc les puntaires disposaven de cap avantatge laboral, ans el contrari, si no produïen no cobraven.

Quan es va començar a legislar l'activitat laboral, es va definir com a treball "el que executa un operari fora del seu domicili" exclouent així el treball domèstic o qualsevol fei-

als muntadors, encarregats d'aplicar les peces als vestits o a la roba de la llar. Després es distribuïen, per peces o per metres a les botigues o bé directament als clients que havien fet prèviament els seus encàrrecs.

En general la documentació que fa referència a les puntes al coixí és sobre negocis, els randers i merceres en son els protagonistes i hi ha poc sobre les puntaires. S'ha de diferenciar entre els randers que feien producció de luxe i les merceres que es dedicaven més a la demanda de peces populars, més senzilles. Per tant, podríem dir que els fabricants de puntes (randers), feien una producció de qualitat, fent dibuixos nous i fent peces grans i sumptuoses; les merceres o les mateixes puntaires feien puntes més senzilles, amb dibuixos tradicionals o que copiaven de les que l'any anterior havien fet els randers. Les puntaires a vegades venien directament tires estretes de puntes fins i tot en mercats ambulants de carrer i mercats.

Un rander destacat fou Josep Fiter i del seu taller va sortir una peça important com fou l'alba de blonda i xantillí per el Papa Lleó XIII. Puntaires d'Arenys de Munt treballaren per aquests rander. Un altre rander destacat fou Marià Castells, d'Arenys de Mar, que juntament amb la seva dona Maria Anna Simon, crear una empresa dedicada a les puntes. Els Castells juntament amb els seus fills: Marià i Joaquim, varen crear els seus propis dibuixos, a destacar les puntes d'inspiració modernistes, veritables obres d'art. Moltes d'aquestes puntes eren fetes per les puntaires d'Arenys de Munt. En el mocador de blonda fet per a Victoria Eugenia de Batemberg amb motiu del seu casament amb el rei Alfons XIII hi van treballar puntaires d'Arenys de Munt, sota la direcció dels Castells.

Josep Viñals, el 1880 tenia un important comerç de puntes a Arenys de Munt, creava els seus propis dissenys i picava els patrons que després els distribuïa a les puntaires. Aquesta família de randers va treballar fins a finals del segle passat. La merceria situada a la Riera Francesc Macià i que regentava la seva neta la Mercè Badia, en fou l'últim testimoni.

Una altre indústria dedicada al món puntaire fou *Martori Hermanas*, les seves puntes es venien arreu i fins i tot s'exportaven a Sud-Amèrica. Els dibuixos els feia el marit d'una de les germanes, el senyor Torrent. Aquests negoci el van continuar els fills i posteriorment els nets que acabaren tancant.

Altres randers fou Maria Torrent Riera que des de 1870 comerciava amb puntes venent-les arreu. La seva família ho va continuar fins el segle passat.

A més a més de tots aquests randers que van ajudar a situar el nom a Arenys de Munt en un lloc destacat dins el món de les puntes, també hi havia un gran nombre de puntaires que compraven els patrons i els fils pel seu compte i que després de fer les puntes les venien a una clientela fixa o per encàrrecs.

Una data important per Arenys de Munt referida al món de les puntes al coixí fou el 1906, gracies a la celebració de la *Primera exposició de punta catalana*. En el seu moment es parlava que dita exposició s'havia de fer a Barcelona com a capital del Principat, però es

considerà que, el millor lloc per veure una gran exposició de puntes i blondes, seria el poble on es feien, Arenys de Munt. Per aquest motiu totes les publicacions de l'època se'n van fer ressò i deien que totes les dones, nenes i avies del poble estaven tot el dia treballant els seus coixins per acabar la coixinada.

L'exposició es va inaugurar l'1 de juliol de 1906, amb l'assistència del governador civil de la província de Barcelona, el president de la Diputació de Barcelona, els senyors diputats del districte i els provincials que foren rebuts per l'Ajuntament en ple presidit per l'alcalde Ramon Vernis.

Catalunya com a centre important de producció de puntes al coixí subministrava el mercat nacional però també n'enviava a l'estranger, a Europa o a les colònies. Així, la producció catalana arribà a molts llocs del món. En els inventaris s'esmenten coixins, llençols, camises, mantellines i tovalloles entre altres peces amb aplicacions de puntes. També s'empraven en la indumentària religiosa, albes i roquers en són alguns dels exemples. A les colònies també es va difondre l'art de la punta fent-se les seves pròpies creacions o fins i tot variants a partir de models fets a Europa. Un exemple el trobem al Paraguai amb el *Nanduti* que és una punta feta a l'agulla en un bastidor fent cercles o sols amb motius vegetals, geomètrics o altres, amb fils de cotó, seda o lli, blanc o de colors.



Fent la coixinada

Així, doncs, fer puntes al coixí va ser durant molts anys una activitat econòmica que va permetre que un bon nombre de dones poguessin aportar uns ingressos, la majoria de vegades indispensables, a les seves famílies. Per tant aquesta activitat va tenir un pes social i econòmic remarcable.

Amb la industrialització les dones varen accedir a treballs més remunerats en les fàbriques i les puntes quedaren com un producte de més a més fet a estones perdudes o per dones que no accedien al món laboral fora de casa. Així, doncs, fer puntes al coixí va ser una activitat que va anar canviant al mateix temps que canviava el món laboral de les dones i també la funcionalitat de les peces fetes, ja que, la indumentària també va canviar i ja no s'utilitzaven tant en aplicacions als teixits sinó que va passar a tenir més un paper decoratiu i d'artesanía.

Actualment fer puntes al coixí encara és una tradició que es manté ben viva gracies a que s'ensenyen en escoles i associacions. Es fan classes i tallers per ensenyar i aprendre a fer puntes, picatge de patrons i incentivar la creació de noves aportacions en puntes anomenades modernes.